

1. Úvod a metodické poznámky

Dosažená úroveň vzdělání patří mezi základní charakteristiky sloužící k posuzování kulturní úrovně a kvality lidského kapitálu u různých skupin obyvatelstva. Sčítání lidu je přitom na území České republiky jediným zdrojem dat o dosaženém vzdělání za celou (dospělou) populaci, navíc s možností kombinovat je s dalšími údaji za osoby. Údaje o vzdělání osoby nejsou vedeny v žádném registru obyvatel. Každoroční statistiky školství a vzdělávání poskytují přehled o současných studentech a absolventech různých typů škol, ovšem proces vzdělávání a výslednou úroveň vzdělání jednotlivce v nich zachytit nelze.

Předválečná československá sčítání v letech 1921 a 1930 zjišťovala pouze gramotnost obyvatel, tj. znalost čtení a psaní. Otázka na nejvyšší dokončené vzdělání byla do cenzu na našem území poprvé zařazena až v roce 1950. Vzhledem k mnoha změnám ve školském systému a legislativě jsou údaje o dosaženém vzdělání v časové řadě sčítání 1950 – 2011 s určitými metodickými odchylkami srovnatelné jen v agregované podobě/skupinách.

Při sčítání 2011, podobně jako v předešlých cenzech, vyplňovaly údaj o nejvyšším ukončeném vzdělání všechny osoby 15leté a starší. Podle nejvyšší dokončené školy měly ve sčítacím formuláři zvolit jednu z následujících možností:

Bez vzdělání - uváděly osoby, které neměly dokončený ani 1. stupeň základní školy.

Neukončené základní vzdělání – zapsaly osoby, které absolvovaly jen pomocnou školu, osoby, které dokončily pouze 1. stupeň základní školy nebo dřívější obecnou či národní školu.

Základní vzdělání - uváděly osoby, které ukončily 2. stupeň základní školy, 2. stupeň speciální základní školy, 3. stupeň zvláštní školy, praktickou školu, měšťanskou školu, občanskou školu. Ukončené základní vzdělání zapisovali i studenti šesti a osmiletého gymnázia, případně osmiletých oborů konzervatoře, pokud již absolvovali první dva, resp. čtyři ročníky příslušného gymnázia (konzervatoře), tj. splnili povinnou školní docházku. Do této kategorie spadají také absolventi učilišť pro žáky s nedokončeným základním vzděláním, odborných učilišť s upravenými učebními plány a kurzů pro doplnění základního vzdělání.

Střední vč. vyučení (bez maturity) - uváděli absolventi oborů středních odborných učilišť ukončených závěrečnou zkouškou (resp. obory s výučním listem); patří sem rovněž ukončené studium učebních oborů na dřívějších odborných učilištích, zvláštních odborných učilištích, učňovských školách. Dále sem patří absolventi studijních oborů středních odborných škol, jejichž délka studia je kratší než 4 roky a končí závěrečnou zkouškou, absolventi různých typů dřívějších středních škol jednoletých až tříletých, včetně dívčích odborných škol, rodinných škol, obchodních škol apod.

Úplné střední všeobecné (s maturitou) - zapsali absolventi gymnázií, středních všeobecně vzdělávacích škol, jedenáctiletých a dvanáctiletých středních škol, reálků a reálných gymnázií, vyšších dívčích škol, vojenských gymnázií apod. Tuto kategorii zapsali i absolventi oborů lyceí středních škol.

Úplné střední odborné (s maturitou) - absolvování studijních oborů na středních odborných školách ukončené maturitní zkouškou, všechny dřívější střední průmyslové školy, zdravotnické, ekonomické, pedagogické, umělecké apod., konzervatoř jen v případě, že byla ukončena maturitou. Dále sem patří absolvování středního odborného učiliště s ukončením studia maturitní zkouškou.

Nástavbové studium - vyznačili absolventi nástavbového studia (určené pro uchazeče se středním odborným vzděláním a ukončené maturitou), absolventi pomaturitního studia (současných pomaturitních specializačních kursů i všech forem bývalého pomaturitního studia), rovněž i absolventi dvou nebo více středních škol ukončených závěrečnou zkouškou nebo maturitou a absolventi zkráceného studia s maturitní zkouškou nebo výučním listem.

Vyšší odborné vzdělání - absolventi vyšších odborných škol (diplomovaní specialisté, zkráceně "DiS."), konzervatoře, pokud ji ukončili absolutoriem, nebo experimentálního vyššího studia na středních odborných školách.

Bakalářské - absolventi bakalářského studijního programu (3 - 4 roky), nositelé akademických titulů Bc., BcA.

Magisterské - zahrnovalo většinu absolventů vysokých škol a absolventy současného magisterského studijního programu (4 - 6 roků); nositelé titulů Mgr., MgA., Ing., MUDr., JUDr., RNDr., MVDr., PhDr., ThDr. aj.

Doktorské - pouze současný doktorský studijní program a bývalá vědecká příprava, tzn. nositelé titulů PhD., ThD., CSc., DrSc. (doktorské tituly uváděné za jménem).

Škála zjišťovaných stupňů vzdělání byla sestavena tak, aby postihovala základní stupně a typy vzdělání ve vzdělávací soustavě ČR. Zároveň umožňuje převést zjištěné údaje do kategorií Mezinárodní normy pro

klasifikaci vzdělání ISCED-97, resp. zjišťované stupně vzdělání je možné využít pro naplnění klasifikace ISCED-97 v členění na základní stupně 1 – 6 (resp. 0 – 6).

Nejvyšší ukončené vzdělání podle klasifikace ISCED-97

bez vzdělání	ISCED 0
neukončené základní vzdělání	ISCED 1
základní vzdělání	ISCED 2
střední vč. vyučení (bez maturity)	ISCED 3C
úplné střední všeobecné (s maturitou)	ISCED 3A
úplné střední odborné (s maturitou)	
nástavbové studium (vč. pomaturitního studia)	ISCED 4
vyšší odborné vzdělání (absolutorium)	ISCED 5B
bakalářské (Bc., BcA.)	ISCED 5A
magisterské (Ing., MUDr., JUDr., PhDr., Mgr. aj.)	
doktorské (Ph.D., ThD., DrSc. aj. tituly za jménem)	ISCED 6

Rovněž při sčítání v roce 2001 bylo nejvyšší ukončené vzdělání členěno do kategorií odpovídajících klasifikaci ISCED-97. V porovnání se SLDB 2001 došlo při sčítání 2011 ke snížení počtu zjišťovaných kategorií. Stupně vzdělání „vyučení bez maturity“ a „střední odborné bez maturity“ rozlišované při sčítání v roce 2001 byly v SLDB 2011 sloučeny do jediné kategorie „střední vč. vyučení (bez maturity)“. Obdobně kategorie „učební obory s maturitou“ a „úplné střední odborné s maturitou“ zjišťované ve sčítání 2001 byly v SLDB 2011 zahrnuty v jediné skupině „úplné střední odborné (s maturitou)“.

Stejně jako všechny definitivní výsledky SLDB 2011 jsou i údaje o vzdělání zpracovány a publikovány **za obvykle bydlící obyvatelstvo**, resp. tříděny **podle místa obvyklého pobytu osob**. Oproti tomu při předchozích sčítáních v letech 1961 až 2001 probíhalo veškeré zpracování a publikování výsledků podle místa trvalého pobytu osob, v roce 1950 bylo sčítáno přítomné obyvatelstvo.

Místo obvyklého pobytu je definováno jako místo, kde osoba obvykle tráví období svého každodenního odpočinku bez ohledu na dočasnou nepřítomnost z důvodu rekreace, návštěv, pracovních cest, pobytu ve zdravotnickém zařízení apod. a kde je členem konkrétní domácnosti.

Pro odvození místa obvyklého pobytu osoby byla určující deklarační formulář týkající se faktického bydliště osoby (bez ohledu na místo trvalého pobytu, resp. povoleného přechodného pobytu); vyhodnocovány byly i další informace o faktickém bydlišti před rokem, údaje o místě trvalého pobytu, resp. povoleného přechodného pobytu, a místě sečení.

Obor vzdělání byl při SLDB 2011 zjišťován u osob starších 15 let, které uvedly vyšší než základní vzdělání. Oborem vzdělání se rozuměl název/odborné zaměření absolvovaného oboru studia nebo učebního oboru a uváděl se podle nejvyšší ukončené školy. Pokud bylo ukončeno studium na více školách rovnocenného stupně, měl být uveden obor, který je (případně byl) využíván v zaměstnání; pokud takový není, pak obor poslední dokončené školy. Pro zjišťování a zpracování údajů o oboru vzdělání byla využita klasifikace ISCED-97 Obory vzdělání, publikovány jsou však zpravidla údaje za širší agregace.